

LİBERALİZMİN TARİHSEL KÖKENLERİ

Halis ÇETİN

Cumhuriyet Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışma liberalizmin tarihsel kökenlerini incelemektedir. Çalışma liberalizmin üzerine oturduğu sosyal, siyasal ve ekonomik süreçlerin kısa ve genel bir değerlendirmesini yapmaktadır.

Öncelikli olarak feodalizm, ticaretin gelişmesi, şehirlerin ortaya çıkması, merkantilizm, keşifler ve sanayi devrimi gibi ekonomik gerçekliklerin sosyal ve siyasal duruma etkileri incelendi.

İkinci olarak ise, feodalizm, kilise, kilise-devlet çatışması, Rönesans gibi sosyal olguların ekonomik ve siyasal gelişime etkisi ele alındı.

Son olarak kilise, burjuvazi, kentlerin yükselişi, merkezi krallıkların ortaya çıkışı, reform, Amerikan ve Fransız devrimleri gibi siyasal olayların sosyal ve ekonomik duruma etkileri açıklanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Liberalizm, Feodalite, Reform, Sanayi Devrimi, Amerikan ve Fransız Devrimi

Abstract

The Historical Origins of Liberalism

This study examines the historical origins of liberalism. The study gives an brief explanation of social, political and economical processes which firmly rooted liberalism in historical view.

First the effects of the economical realities, that is feudalism, the rise of the trade, the existing of the bourges, merkantilism, discoveries, colonization and industrial revolution, on social and political condition are studied.

Secondly the effects of social realities like feudalism, church, church-state conflict, renaissance, on political and economical events in taken up.

Finally the effects of the political events which are regarded as church, bourgeoisie, the rise of bourges, central states, reformation, American and French revolutions on social and economical condition is examined.

Key Words: Liberalism, Feudalism, Reformation, Industrial Revolution, American and French revolutions

1. Giriş

Liberalizm, tarihsel birikim ve çatışmaların süzgecinden geçerek günümüzde bütün bir siyasal sistem olarak varlığını güçlendirmektedir. Bir ahlak, bir ideoloji, bir toplum, bir devlet modeli olarak liberalizm kendisini her alanda ortaya koymaktadır. Evrensellik iddialarını en üst noktalara taşıyarak gücünü her türlü alanda hissettirmektedir. Son yıllarda evrensellik iddialarının yanına “Tarihin Sonu” iddiasını da ekleyerek de diğer tüm sistemlere meydan okumaktadır. Değişen şartlara ve olaylara karşı yeni argümanlarla gelişimini sürdürmektedir. Klasik ve Neoliberalizm tartışmalarıyla yeni yorum ve açılımlara girmektedir. Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi sosyal, siyasal ilkeleri içine alarak daha güçlü ve geniş alanlara yayılmaya çalışmaktadır. Tüm bu gelişmeler liberalizmin tarihi bir gerçeklik olarak varlığını devam ettireceğini göstermektedir. Liberalizmin varlığı ve devamlılığı onun tarihi kökenleri daha iyi anlaşıldığında kavranabilecektir. Bu çalışma ile de yapılmak istenen liberalizmin tarihin arka planından günümüze taşıdığı kökenlerin incelenmesidir.

Bu çalışmada liberalizmi doğuran ve geliştiren tarihsel olaylar ele alınmıştır. Liberalizme tarihsel olarak köken teşkil eden sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler ve gelişmeler incelenmiştir. Tarihi köken araştırmasına feodalite ve kilisenin ortaçağda Avrupa'nın düzenini nasıl belirlediği sorusuyla girilmiştir. Liberalizmin doğduğu ve geliştiği ortamlar göz önüne alınırsa incelemeye kaynak teşkil eden olaylar arasında bir bütünlük kurulduğu görülecektir. Ekonomik olayların siyasal ve sosyal unsurlara etkisi açısından feodalite, ticaretin gelişmesi, ticari kentlerin kurulması ve sanayi devrimi incelenmiştir. Sosyal olayların siyasal ve ekonomik unsurlara etkisi açısından yine feodalite, kilise, kilise devlet çatışması ve rönesans incelenmiştir. Siyasal olayların sosyal ve ekonomik unsurlara etkisi açısından da kilise, burjuvazi, kentlerin yükselişi, merkezi krallıklar, reform, Amerikan devrimi ve Fransız devrimi incelenmiştir.

1. Ortaçağda Avrupa'nın Sosyal-Siyasal-Ekonomik Yapısı

Liberalizm, Batı Avrupa'da ortaçağ düzeninin çözülmesiyle doğar. Ortaçağ düzeni, Roma İmparatorluğunun yıkılışıyla oluşan otoritelerin kendi alanlarında hakim olduğu, kilisece tanımlanmış uhrevi ve hemen hemen dünyevi alanlarda, nüfuzunu rakipsizce gerçekleştirdiği ve kilisenin kutsadığı imparatorun diğer otoritelerce tanındığı bir düzendir. Bu düzen, papa, imparator ve lokal güçlerin karşılıklı bağımlılığına dayanır. Kilise, diğerlerinin otorite ve iktidarlarının meşruiyet kaynağı olarak dinsel ilkeler sunan aşkın güçtür. Dinsel meşruiyet bu dönem iktidar söylemlerinin temelidir. Liberalizm, kökenlerini ortaçağın bu yapısını değiştiren unsurlarda aramaktadır. Liberalizm, ortaçağ düzeninin çözülmesiyle ortaya çıkan ulus devletlerin sosyal, siyasal ve ekonomik organizasyon arayışlarının, eski düzen yerine yeni düzen oluşturma çabasının, hemen her alanda yeni meşruiyet dayanakları aramanın bir sonucu olarak doğmuş ve gelişmiştir. Liberalizm bu meşruiyet arayışlarının temelini bireyi oturtma süreci

olarak da okunabilir. Liberalizmin tarihi aslında bireyin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını kısıtlayan, sınırlandıran ve bu alanlardaki özgürlüğünü yok eden her türlü olguya karşı mücadelenin tarihidir. Bu tarih Ortaçağdaki yapının özgürlüklere doğru dönüşmesiyle başlamaktadır.

Ortaçağda Avrupa'ya damgasını vuran iki temel yapı vardır. Bunlardan biri sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkileri toprakla örtüştüren ve ortaçağda Avrupa'da yaşam tarzını belirleyen feodalitedir. Diğeri ise dini ve kurumsal faaliyetleriyle Avrupa toplumunu kendine bağlı ve bağımlı hale sokmuş olan kilisedir.

1. 1. Feodalite

Ortaçağ Düzeninin sosyal organizasyonu olan feodalite şöyle karakterize edilebilir (Wight, 1977: 26-29): bütün ilişkilerin ve çatışmaların çerçevesini ve her şeyin meşruiyet kaynağını oluşturan, tek, bütün ve bölünmez bir hıristiyan ülkesinin varlığı; iktidarın, hiyerarşik olarak birçok yönetim birimleri arasında dağılımı ve parsellenmesi; kralın dünyevi sahada “evrensel nüfuz” iddiası; papalığın uhrevi sahada “evrensel nüfuz” iddiası; kral ve kilise arasında hıristiyan dünyası ve toplumu üzerinde üstünlük mücadelesi.

Ortaçağ düzeninde otorite tektir ama bu tek otorite total ve mutlak değildir. Onun altında bir sürü otorite birimleri vardır. Hepsi de kendini hıristiyan dünyasının parçası görmektedir. Otoritelerin meşruiyeti hıristiyan toplumunun temeli oluşturan tanrısal buyruklarla ya da kilise doktrini ile açıklanır. Dolayısıyla ideolojik bir totaliteden bahsetmek mümkündür.

Feodal yapı dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar olmak üzere üç sınıfa bölünmüştü. Toprak en büyük iktidar aracı idi. Toplum beyler ve serfler olarak ayrılaşmıştı.(Huberman, 1974: 21)

Doğrudan üretici olan köylü üretim aracı toprakla özgül bir ilişki sayesinde birleştirilmiştir. Bu ilişkinin ortaya çıkarttığı şekil serflüğün hukuksal durumuydu buna toprağa bağımlılıkta denebilir. Serfler hukuksal olarak sınırlandırılmışlar, tüm ilişki biçimleri beyler tarafından düzenlenmektedir. (Anderson, 1978: 47) Bu yapı içerisinde ekonomik bağımsızlığı ile ayakta durabilen bir bireyden bahsetmek oldukça güçtür.

Feodal toplum örgütlenmesinde bir takım bölünmeler vardır. İlk bölünme yöneten-yönetilen bölünmesidir. İkinci bölünme yönetenler kesimi arasındadır: şövalyeler, soylular ve rahipler. Bu bölünmeler ortaçağ dünyasında toplumu oluşturan tabakaların işbölümü esasına göre farklılaşmasını ifade etmekte ve genellikle dua edenler, çalışanlar ve savaşanlar diye anılmaktadır. Kilise bu üçlü bölünmeleri Tanrı iradesinin yansıması olarak meşrulaştırmaktaydı. Toplum üç tabakaya ayıran bu anlayış bu tabakalar arasında herhangi bir hareketliliğe de izin vermemektedir.(Duby, 1990: 91) Dolayısıyla siyasal iktidarın bir toplumsal onamaya ihtiyaç duyması

için gereken şartlar yoktu. Toplum bir bütün olarak egemen iradelere boyun eğme durumundadır. Kendisini bir değer olarak gerek toplumdan gerekse siyasal iktidardan ayırmlaştırabilecek bireyin varlığı da bu şartlar altında mümkün değildir. Siyasal iktidarın meşruiyetinin bireyin iradesinden ve eylemlerinden oluştuğu fikri için ise henüz çok erkendir.

1. 2.Kilise

Feodal sistemin en önemli parçası kilise idi. Kilise bütün hristiyan dünyasına yayılmış bir örgüttü. Herhangi bir otoriteden daha güçlü, daha yaygın, daha eski ve daha sürekli idi. Ortaçağ dinsel değerlere göre şekillenmiş bir çağ idi ve kilisenin muazzam bir maddi ve manevi gücü vardı. Hristiyanlığın amaçları doğrultusunda toplumun her alanına el atıp eğitimden vergiye her türlü toplumsal ilişkilere müdahale ediyordu. Kilise bu çağlarda dünyevi iktidarın yani kralın papaya bağlı olmasını, onun emir ve direktifleri altında hüküm vermesini savunuyordu. Dünya krallığının tanrı krallığına boyun eğmesi gerektiğini savunuyorlardı. Papa bu yüzden tek egemenlik merkezi olarak kabul ediliyor ve krala bağımlı bir konumda olması asla düşünülüyordu. (Anderson, 1978: 214)

2. Tarihsel Dönüşüm

12.yy.dan itibaren Avrupa'da bir dönüşüm dönemi başlamıştır. Bu dönüşüm ekonomik düzeyde ticaretin canlanmasına koşut olarak gelişen kent yaşamının giderek önem kazanması, kentlerin siyasal iktidar düzeni içinde yer alması, siyasal düzeyde ise krallıklara bölünmüş Avrupa'da modern devletin en belirgin unsurlarından biri olan "ülke"nin ağırlık kazanmaya başladığı bir devlet düzeninin ve buna bağlı olarak kralın kişisel iradesinden bağımsızlaşarak gelişen yeni bir sınıfın -burjuvazi- iktidardan pay arayışı, çeşitli sınıflar arasında kurumsallaşan tabakalar yönetiminin yerleşmesi olarak özetlenebilir.

2. 1. Modern Devlete Doğru: Kentlerin Yükselişi

12.yy.dan itibaren ticaret ve kent yaşamı gelişmiş ve buna bağlı sosyal-siyasal yapılar kurulmuştur. Böylece ortak çıkarın parçaları olarak hareket eden kentli bireyler, özünde bu ortak çıkara bağlı bir nitelik taşıyan haklar ileri sürmüşler ve bunları hem diğer toplumsal tabakalara hem de krallara kabul ettirmenin mücadelesini vermişlerdir. Bu bağlamda kentler herhangi bir bireyin gücünü aşan ve maddi ve ahlaki kaynaklar hakkında ortaklaşa bir bilinçlenmenin belirlediği merkezler haline gelmişlerdir. (Poggi, 1978: 57)

Bu canlanma ve değişimler ile feodal toplum örgütlenmesinin temelleri sarsılmıştır. Bu sarsılma bir yandan toplumsal tabakalar arasındaki bölünmenin değişmesi diğer yandan da feodal yönetim mekanizmasının esasını oluşturan iktidar ilişkilerinin dönüşmesi şeklinde olmuştur. Toplumu

oluşturan soylu-ruhban-köylü tabakalaşması yerini güçlenen burjuvazinin de içinde olduğu çatışmacı toplumsal yapıya bırakmıştır. (Kansu, 1994: 23)

Kentlerin kendilerini özerk ve ortak bir çıkarlar birliği biçiminde yönetme hakkını elde etmeleri, feodal yönetim mekanizmasının değişimi bakımından çok önemli iki sonuç doğurmuştur; bunlardan biri kentlerin, kentlilerin feodal yükümlülüklerinden ve feodal ilişkilerin bağlayıcılıklarından kurtulması anlamında özgürlük fikrinin yerleşmesine zemin oluşturmasıdır. Kentin, insanı özgür yapan yapısı ortaçağa damgasını vurmaya başlamış ve kentlerin siyasal bakımdan önem kazanmaları ile birlikte eskinin kişisel tabiiyet kavramı yerini belli bir ülke parçasını esas alan yeni bir yönetim anlayışına bırakmıştır. Kentsel gelişme bu anlayış sayesinde bir ülke ya da toprak parçası üzerinde yaşayanların ortak çıkarlarının temsil edilmesi anlamında ortaklaşa bir örgütlenmeye yol açmıştır. Kentlerdeki bu gelişme feodalitenin kişiselliğe, kan bağına, akrabalığa, hanedanlara, kişisel sözleşmelere dayalı meşruiyet ilişkilerine, ülke kavramını, ülke üzerinde yaşayan insanların temsil edilebilirliğini ve ayrıca bu temsil ilişkisinin kişisel nitelik taşımayan hukuk kurallarına göre belirlenmiş statülere sahip tabakalar çerçevesinde gerçekleştirileceği düşüncesini yerleştirmiştir. Toplumsal tabakalar, kralın ya da prensin kişisel ilişkilerinden ve isteklerinden bağımsız hukuk kurallarıyla benimsenmiş statüler çerçevesinde ayrı bir temsili siyasal birim niteliğini kazanmışlardır. (Ağaoğulları-Köker, 1991a: 189)

13. y.y.da parasal araçların yayılması, ekilen alanların genişlemesi ve nüfusun artması toplumu dünyevileştirerek kilisenin toplum üzerindeki etkisini azaltmıştır. Tüm bu gelişmeler ve değişimler kilisenin kültürel ve sosyal tekeli kırılmış ve kiliseyi ve kilisenin hristiyanlığı yorumlayışını etkilemiştir. Bu yüzyılda tek eğitim merkezi manastırların karşısına üniversitelerin yavaş yavaş ortaya çıkması ile bilimde, felsefede belirli bir özgürlük ve özgünlük doğmaya başlamıştır. (Duby, 1991: 158) Aklın önündeki engeller kalkmaya, eleştirilmeye başlanmıştır. Liberalizmi doğuran özgür düşünce ortamı da bu sayede oluşmaya başlamıştır. Bireyin düşünsel özgürlüğünün önündeki en büyük engel olan dinsel dogmatizm yerini rasyonel düşünceye ve doğa felsefesinin özgür ve eşit birey anlayışına bırakmıştır.

2. 2. Yeni Aktörlerin Sahneye Çıkışı

Krallıklarla beraber uluslar ve ulusal devletler ortaya çıktı. Ulusal ayrımlar belirginleşti. Halk artık kendini şu lordun bu efendinin uyruğu değil onların da uyruğu olduğu kralın uyruğunda görmeye başlıyordu. 10.y.y. ile 15.y.y. arasındaki en önemli gelişme orta sınıfların güçlenmesidir. Bu sınıfın yaşam şartlarındaki gelişme tüm toplumu değiştirmiştir. Eski düzenin lokal ve genel tüm kurumları ulusal devlet ve krallık ölçeğinde yeniden oluşturulmuştur. Kral, burjuvazi ve soylular arasındaki ilişkileri kullanarak, onların içinde kalarak ve bunları kendi yararına kullanarak kendi iktidarını

güçlendirmeye çalışmış (Moor, 1989: 10-11) ve mutlak iktidar geleneği yerine toplumsal tabakalarının da katılımını sağlayıcı kurumlar (meclisler) ortaya çıkmıştır.

Krallıkların güçlenmesi beraberinde burjuvaziye de güçlendirmiştir. Burjuvazi uysal bir ortaklık yerine iktidardan pay istemeye başlayacak, bir takım isteklerini gündeme getirecekti. Güçlerine paralel bu isteklerini arttıracaklardır. (Soysal, 1987: 16) Burjuvazi ilk isteği olan ticaretin korunması, güvenlik içinde yapılması için ordu kurulması konusunda kralla anlaştı. Kralın kuracağı güçlü ordunun maddi yükünü üstlendi. Burjuvazi uluslararası ticarete adım atacağı güveni sağlarken kral da düşmanlarına karşı elinde devamlı, hazır, güçlü bir ordu elde ediyordu. Kralın gücü burjuvazinin mali desteğine bağlıydı. Bu destek ancak ticaretin gelişmesiyle devam edebilirdi. Kral bu yüzden ticareti arttırıcı ve tüccarları özgür kılıcı kanunlar çıkartıyordu. Krallıklar kanun üstünlüklerini toplumun her alanlarına yaymak için iktidarlarını güçlendirici kurumları geliştirdiler. Ordu, kanun, vergi ile krallıklar toplumun her alanına iktidarlarını nüfuz ettirdiler. Tüm bunlar krallıkların merkezi otoritelerini arttırdı. Krallıklar otoritelerinin güçlenmesiyle beraber bu otoritelerine engel olacak diğer otorite odaklarıyla çatışmaya girdi. (Huberman, 1974: 97)

2. 3. Kilise - Devlet Çatışması ve Reform

Kralın karşısında kalan tek güçlü rakip kiliseydi. Kral ve kilise çatışması kaçınılmazdı. Ulusal krallar bir devlete iki baş düşünemiyorlardı. Papanın gücü tek başına tüm feodal lordlardan daha etkiliydi. Kral-papa çatışması şu alanlarda etkin şekilde başladı: kilise halktan bağış ve vergi toplayarak ekonomik yönden büyüyordu. Halkı dinsel konularda etkileyerek kraldan çok kendine bağımlı kılıyordu. Halkın yargılanması kralın mahkemeleriyle beraber kilise mahkemelerinde de yapılıyor, bu kralın gücünü zayıflatıyordu. Kilise ayrıca kralın uygulamalarını eleştirerek ülkenin ve yönetimin içişlerine karışarak ulusal devletin gücünü gölgeliyordu. Böylece halk hem kilisenin uyruğu hem de krallığın uyruğu, hem krala hem de kiliseye vergi veriyor, kilisenin ve krallığın eğitimini alıyor, her ikisinde de yargılanıyordu. Ortada iki başlı bir iktidar vardı. Burjuva sınıfı, kilisenin feodal yapıyı koruyucu ve kendi gelişimini engelleyen yapısına karşı kralın yanında savaşa girdi. Bu sınıf yanına kilise sistemini eleştiren dinsel kesimi de alarak kilise iktidarına karşı mücadeleye girdi. Dine karşı bu dinsel savaş protestan reformu olarak yürüdü. Burjuvazi böylece ikinci büyük savaşına protestan reformcularını yanına alarak katolik kilisesine karşı girdi. (Huberman, 1974: 85-90)

Krallıkla çatışmaya giren papalık gerek halk üzerinde uyguladığı sistemli sömürü politikasıyla, gerek vazgeçemediği lüks tutkusu nedeniyle kısa sürede geniş kitlelerin tepkisini çekmeye başladı. 15. yy. başlarında

kilisenin dünya işlerine karışmasını eleştiren ve onun bu etkisini insanların üzerinden çekmesi gerektiğini savunan düşünürler ortaya çıkmaya başladı. Kilisenin her yönüyle yeniden düzenlenmesi istekleri gittikçe arttı ve geniş halk kitleleri arasında ağırlık kazanmaya başladı. İngilterede John Wycliff'ın ve Bohemye'da Jan Hus'un ortaya attıkları reform önerileri halkın antiklerikal düşüncelerini körüklüyordu. Din adamlarının dünyevi yaşama karışmalarına duyulan düşmanlık artıyordu. Wycliff ile Hus bir yandan dinsel törenciliğe, iman konusundaki dinsel hiyerarşi anlayışına ve papanın kilise içindeki mutlak egemenliğine karşı çıkıyorlar, öte yandan kilisenin servet edinmesini eleştirip kilise mallarından vergi alınmasını, kilise vergilerinin kısıtlanmasını ya da kaldırılmasını ve endüljans satışlarının yasaklanmasını savunuyorlardı. Tüm bu görüşler reform hareketlerini başlattı. Halk ise hristiyanlıkta herkesin birbirinin kardeşi olduğu, herkesin eşit olduğu ilkeleriyle hareket ediyordu. Papalık iktidarını zayıflatma amacı taşıyan reform aslında siyasal iktidarın güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Halk kilise iktidarından kurtularak bağımsız kalmayacak siyasal iktidarın egemenliğine ve hiyerarşisine boyun eğecekti. Kiliseye karşı reform hareketinin başarıya ulaşması için krallığın zorlayıcı gücüne ihtiyaç vardı. Kralların gücü arttırılmalı ve bu gücün dayandığı temeller sağlamlaştırılmalıydı. (Ağaoğulları-Köker, 1991b: 82-83)

Kral ve papa tanrının temsilcisinin kendileri olduğunun ispatına giriştiler. Hem kralın hem de papanın egemenlik iddiasında buldukları farklı farklı toplumlar değil aynı toplumdur. Aynı topluma hitap etmenin çatışmalarıydı bunlar. Çünkü kilise ve devlet iki ayrı toplum olarak örgütlenmemiş aynı toplumun iki ayrı kurumu olarak örgütlenmiştir. Bunun sonucu olarak iktidarın kaynağı ve kullanımının tek elde toplanması kolaylaşmıştır. (Sabine, 1973: 305)

Krallıklar ulusal devletlerle beraber ulusal kiliseleri kurmaya yöneldiler. Krallıklar evrensel bir kilisenin içinde yer almaktansa kiliseyi kendi sınırları içinde örgütleyip denetimleri altına alma yolunda ilerlemekteydiler. Bunun ön koşulu ulusal gücün tek bir merkezde toplanmasıydı. Bu amaçla kral, devleti düzenli bir bürokrasiye dönüştürmüş, yeni vergi sistemleriyle gücünü tüm ülkeye yaymış, sürekli ve düzenli bir ordu kurmuştur.

Reform hareketinin sonucu olarak Avrupa'da her yönüyle tarihsel bir değişim süreci başlamıştır. Bu süreç modern devlete gidişi hızlandırmıştır. Reform hareketi Rönesansla birlikte ortaçağa damgasını vuran kilise tutuculuğu ve dinsel felsefeden kurtulmayı sağlayan "özgürlük hareketi" olarak ortaya çıkmaktadır. (Ağaoğulları-Köker, 1991b: 87)

Reform hareketlerinin temel dayanak noktası şu idi: bireylerin doğrudan tanrıyla ilişki kurabileceğini, bunun için kiliseye ve onun dinsel ve törensel kurallarına gerek olmadığını, insanların İncili kendilerinin okuyup

yorumlayacağını, Tanrıyla kulu arasına hiçbir şeyin giremeyeceğini savunmaktı. (Ağaoğulları-Köker, 1991b: 91)

Luther, Zwingli, Münzer, Calvin gibi düşünürler reform hareketini ve görüşlerini Avrupa'ya duyurdular. Hepsinin aynı şeyleri söylediği ve savunduğu söylenemese de reform hareketinin temel felsefesini tüm Avrupa'ya yaydılar. Reform hareketi Avrupa ölçeğinde "evrensel" bir örgütlenme olan Roma Kilisesini ve bu kilisenin hiyerarşik örgütlenmesini parçalamış, dinsel ve felsefi anlamda özgürleşme süreci başlamıştır. Reform hareketi protestan anlayışla siyasal iktidar ile ruhani otorite ayrımını ulusal bir temele oturtmak değil, ruhani otoriteyi siyasal iktidara tabi kılmak olmuştur. Reformla birlikte laikleşme değil sekülerizasyon oluşmuştur. (Ağaoğulları-Köker, 1991b: 142-145)

Max Weber'in belirttiği protestan ahlakı tanrısal kurtuluşa ermenin yolu olan lüksten, boş işlerden, uykudan kaçınarak çalışma, kazanma ve biriktirme sonucu bir kapital doğmuştur. Protestan ahlakı çalışma ve biriktirme dışı tüm uğraşları kötümüş, çalışmayı ve biriktirmeyi kutsamıştır. Bu anlayış belirli bir sermaye birikimi sağlamış bu da kapitalizmin ruhu olan girişimciliği arttırmıştır. Reformun doğurduğu bu protestan ahlakı tüketimden çok üretimi arttırmıştır. Reformla birlikte ortaya çıkan Protestan ahlakı kapitalizmin ruhunu teşkil eden bu ilkeleriyle batının ekonomik ve siyasal gelişimine katkıda bulunmuştur. (Weber, 1958: 19)

Kilise bu hareketlerle yerel olarak tüm Avrupa'da güç yitirirken evrensel örgütlü yapısı bozularak ulusal kiliseler kuruldu. Ulusal kiliseler de kralın iktidarına güçsüzlüklerinden dolayı boyun eğdiler. Din ve ulusal bilinç birbirini geliştirdi. Reform ulusal ayrımları güçlendirdi. Avrupa'nın din birliği ilkesi parçalandı. Kilise ticareti, çalışmayı, zenginliği kutsayan bir boyut kazandı. Protestan dini anlayış liberalizmin hem ekonomik hem siyasal alt yapısını oluşturdu. Burjuva sınıfı önündeki din engelini de ortadan kaldırmış oluyordu. (Ağaoğulları, 1985: 21-22)

2. 4. Rönesans

Rönesans hareketi ile insana, topluma, bilime, sanata, dine, tarihe tüm siyasal ve sosyal olgulara bakış olarak büyük bir nitelik değişimi oluşmuştur. Avrupa açısından karanlık çağın bitişi insana ve insan aklına olan güven ile birlikte aydınlanma çağının başlamasıdır. Avrupa açısından rönesans bir tarihsel dönüşüm, bir devrimdir. (Çotuksöken, 35-45)

Rönesans'ın süreklilik içinde değişme anlamında bir gelişim mi yoksa geçmişle köktenci bir kopuş mu olduğu sorusunun cevabı net değildir. Ekonomik, siyasal ve kültürel düzeylerde 12. yy'dan itibaren süreklilik içinde bir değişimden söz etmek mümkündür. Rönesansla birlikte gelişen yeni bir insan anlayışı ve bu anlayışa bağlı olarak vurgulanan özgürlük kavramı en önemli boyutudur. (Ağaoğulları-Köker, 1991b: 155)

Rönesansın asıl önemi dinsel niteliği ağır basmayan bir özgürlük kavramı etrafında oluşan bireycilik anlayışının gelişimine temel oluşturan bir hareket olarak yeni bir insan felsefesi doğurmuş olmasıdır. (Kılıçbay, 174-178) Bu felsefe liberalizmin en önemli ilkeleri olan bireycilik ve özgürlük anlayışının gelişmesini katkıda bulunmuştur.

Rönesansın insan anlayışının en önemli noktası; insanın kendi eylemiyle kendini gerçekleştiren, kendi tarihini kendi yapıp ettikleriyle oluşturan bir varlık olduğu anlayışıdır. Eski çağdaki toplumsal ve bireysel şartların içine hapsolmuş durağan insan yerine dinamik bir insan anlayışı doğmuştur. Birey artık kişisel gelişim tarihine kendisi yön verecektir. Bu, liberalizmin tüm felsefi teorilerin kalkış noktası olan bireyin tarih sahnesine çıkışını ifade ediyordu.

Rönesans ile birlikte insan birey olarak toplumdan ayrı bir varlık halinde anlaşılmaya başlanmıştır. İnsanı cemaat, aile, veya toplumsal tabakaların önceden verili hiyerarşik ve değişmez kalıplarının dışında, ayrı bir varlık olarak anlaşılmasının kökleri atılmıştır. Toplumsal bağlarından soyutlanmış bir insan anlayışı ortaya çıkmıştır.

İnsan aklının tek yol gösterici olduğu kabul edilmiş, insan aklının sürekli bir şekilde ileriye doğru geliştiği anlayışı sonucu akıl dışı engellerin kaldırılarak akla uygun “rasyonel” bir düzen kurmanın gerekli olması anlamında projeler ve arayışlar başlamıştır. Liberal arayışlar ve Fransız devrimiyle özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganları bu arayışların tarihsel sonuçları olmuştur. (Ağaoğulları-Köker, 1991b: 156-157)

Rönesans; insanın, eşyanın, dünyanın yeniden tanımlanmasıdır. Rönesansın temel düşünce merkezinde hümanizm vardır. Hümanizm her şeyin ölçüsü olarak insanı kabul etmektir. Kilisenin skolastik ortaçağ anlayışı reddedilerek bilimde, felsefede, sanat ve edebiyatta özgür insan anlayışının savunulmasıdır. İnsan her alanda yüceltilmektedir. İnsanların özgürlüğü, eşitliği, aklın egemenliği savunulmuştur. Ortaya ferdiyetçi, akılcı ve yaşama her şeyden fazla değer veren “rasyonel birey” çıkmıştır. İnsanın her şeyin ölçüsü olduğu hümanizm felsefesi doğaya, tekniğe, bilime, sanata yöneltti ve bu alanlarda çok hızlı ve yaygın bir gelişme ortaya çıktı. Astronominin, coğrafyanın gelişmesi ile kilisenin dogmatik düşünceleri yanlışlanarak kilisenin değerleri zayıfladı. Dinsel iktidar yerini aklın iktidarına bıraktı. Toplumsal yapı bu hümanizmin doğurduğu ortamda yeni siyasal arayışlara doğru yol alıyordu. Liberalizmin fikir adamları da bu çağlarda sahneye çıktılar. Eserlerinde hümanizmaya, rasyonalizme ve bireyciliğe uygun siyasal yapı arayışı temel sorundu. (Ateş, 1994: 63) Locke, Hume, Smith, Kant gibi liberaller düşüncelerini rönesansın doğurduğu bu özgürlük ortamında açıkladılar. Bireye ve birey aklına güvenmeye, doğal düzen ve doğal haklar yasasına, özgürlük ve toplumsal rıza anlayışına dair düşüncelerini

dillendirerek liberalizmin felsefi temellerini attılar. John Locke, devletin amacının özgürlüğü güvence altına almak olduğunu, devletin kaynağının ve meşruiyetinin toplum sözleşmesinde aranması gerektiğini, iktidarın bireysel kabulü amaçlamak zorunda olduğunu belirten görüşleriyle liberal düşüncenin kuruluşuna katkıda bulunmuştur. David Hume, aklın bireysel fayda peşinde koştuğu, kendiliğinden düzenin en adil düzen olduğu ve devletin buna asla karışmaması gerektiği, faydacılık ve özgürlüğün insanın doğası olduğunu savunmuştur. Adam Smith'in insanın çıkarları peşinde koşarak toplumsal çıkarı arttırdığı, doğal düzenin en özgür düzen olduğu, devletin iç ve dış güvenlik görevleri dışında hiçbir şeye karışmaması gerektiği görüşleri; Jeremy Bentham'ın devletin amacının bireysel çıkarı arttırmak olduğu, özgürlük olmadan fayda, fayda olmadan ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlük olmadan mülkiyet, bunların hepsi olmadan da mutluluk olmayacağı düşünceleri ve J.Stuart Mill'in devleti ve ahlakı, hazzın belirlediğini, en büyük hazzın özgürlük olduğunu, devletin de amacının bu hazzı maksimize etmek olduğunu söylemesi liberal düşüncenin gelişmesini sağlamıştır.

2. 5. Sanayi Devrimi

1750-1850 yılları arasında gelişen sanayi devrimi liberalizmin oluşup yerleşmesini sağlayacak yapısal ve düşünsel değişimlerin temelleri üzerinde ve doğrultusunda gelişmiştir. Liberal gelişimin aşamalarından biri olan bu devrim, insanı doğaya egemen kılacak, burjuvaziye iktidara geçirecek, ekonomide liberalizmin sloganı olan "laissez faire"i yerleştirecektir.

Sanayi devrimi ilk kez dış ticaretin oldukça gelişip sermaye birikiminin hızlandığı, teknik icatların ve yeni ekonomik buluşların doğrultusunda üretime makineyi, motoru ve organizasyonu uygulayan İngiltere'de görüldü. Sonra Fransa ve Batı Avrupa'dan Amerika'ya yayıldı. (Maillet, 1983: 142)

Düşünce ve davranış yapısındaki şu değişimler sanayi devriminin düşünsel boyutunu oluşturdu; (Aron, 1974: 91) zaman ve mekan anlayışındaki devrim, doğa ve insan anlayışındaki devrim, madde ve paraya yönelme, rasyonalizm, bireycilik. Ekonomik ve sosyal yapıdaki şu değişimler de sanayi devrimini gerçekleştirmesine katkıda bulunmuştur: teknik alanda icatların hızla artması, nüfus patlaması, tarımsal alanda aşırı üretim ve üretim fazlası mal elde edilmesi, şehirlere göç, işgücü akımı ve ucuzlayan emek, büyük keşifler ve uluslararası ticaret, Avrupa'ya altın, gümüş gibi değerli madenlerin akımı ve bunların zenginliği arttırması, faizle fiyatın ucuzlayıp yatırımların hızlanması, ulaşım, taşıma, pazarlama alt yapılarının oluşturulması, piyasaların ve ekonominin bütünsel bir ağ ile örülmesi. (Hamitoğulları, 1986: 147-167)

Sanayi devrimi girişimciliğin aileden ayrılması, işbölümüne dayalı üretim, büyüyen sermaye birikimi, rasyonel hesap ve çıkarlar, sanayi

girişimlerinden doğan sınıfsal ayrımlar ile yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkarmıştır. Bu toplumsal yapının bireyi de liberalizmin öngördüğü “Homo Economicus” olarak ortaya çıktı.

Sanayi Devriminin yarattığı ortamda burjuvazi güçlenmiş kendini güçlü tutacak devlet anlayışlarını savunmuştur. Özgürlüğün her alanda yayılmasına çalışmaya başlamıştır. Özel mülkiyet, serbest girişim liberalizm için özgürlüğün sağlanmasında temel konular olmuştur. Bu ise sanayi devriminin ortaya çıkardığı çok yoğun ve aşırı kapitalistleşme ortamında mümkün olabilirdi. Sanayi devrimi, kapitalistleşme, serbest girişim, özel mülkiyet alanlarındaki gelişmelerle liberalizmin ekonomik bir tabana oturmasına sebep olmuştur. (Stark, 1994: 223)

Ticaret kapitalizmi yerini sanayi kapitalizmine bırakmıştır. Ara kesit olarak evlerde üretimle pazarlara mal götüren manifaktür üretim yer almaktaydı. 18.y.y.a geldiğimizde manifaktür üretim yerini büyük fabrikalara bırakıyordu ve sanayi devrimiyle toplumsal ve ekonomik ilişkilerde de devrim yaşanıyordu. Alt ve üst sınıflar, işçi ve işveren sınıfları doğuyor. Büyük ekonomik uçurumlar ortaya çıkıyordu. (Selik, 1988: 105-108)

Deniz seferleriyle elde edilen hammaddeler, deniz ticaretiyle oluşan pazarlar, geniş bir sömürü piyasası, yeterli sermaye, bol ve ucuz emek ve siyasal yapının desteklenmesiyle tüm Avrupa’da çok hızlı bir şekilde gelişti. Pamuk, tekstil, demir ve çelik sanayi devriminin ilk uğraş alanlarıydı. Sanayi devriminin perde arkasında tüm sıkıntıları çeken işsiz, fakir kesim ile çok ucuza ve kötü şartlarda çalışan işçi sınıfı vardı. Makineleşme sonucunda büyük bir halk kesimi işsiz kalmıştı ve yoksullaşmaya başlamaktaydı. Sanayi devriminin İngiltere’den diğer Avrupa ülkelerine sıçramasıyla rekabet oluşmuş, rekabet yeni sömürgeleri ve yeni savaşları doğurmuştur. Bütün bu ekonomik gelişmeler yeni toplumsal isteklere, iç savaşlara, devrimlere, anayasal hareketlere yol açmıştır. Bunlar da liberalizmin oturacağı sosyal-siyasal-ekonomik yapıyı ortaya çıkaracaktı.

3. Liberalizmin Siyasal Tabanı

Liberalizm ortaçağ düzenindeki yapının çözülmesiyle doğan ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla kendisine üzerine oturacağı bir taban bulmuştur. Evrensel hıristiyan dünyası yerine ulusal devletler ortaya çıkmıştır. Tanrının yerini akıl, papanın yerini rasyonel birey, feodal ilişkilerin yerini bir ülkenin uyrukluğu almıştır. 18. y.y.da gerçekleşen Amerikan ve Fransız devrimleri ile bunların yayınladıkları İnsan Hakları Bildirgeleri süreci hızlandırmış, bu dalga tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Liberalizm de bu dalgaların içinden bir siyasal sistem olarak yükselmiştir.

3. 1. Amerikan Devrimi ve İnsan Hakları Bildirisi

Amerikanın keşfi tüm Avrupa ülkelerinin ilgisini bu kıta üzerine topladı. İspanyol ve Portekizliler hemen 16.y.y.ın başlarında yerli uygarlıkları altüst etmişlerdi. Yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'nın diğer uluslarının göçmenleri ve İngilizler Amerika'da ilk sürekli yerleşim yerlerini kurdular. İngiliz kolonilerinde ilk yasama meclisi Temmuz 1619 da kuruldu. Bu arada efsanevi bir olay niteliğini alan küçük Myflower gemisi ile 200 İngiliz püriteni Plymouth Rock'a ayak bastı. (Tunaya, 1969: 367) Bu püritenler aynı yıl çoğunluk ve eşitlik esasına dayanan bir yönetim kurdular. Bu dönemde İngiltere'de 17.y.y.başlarında Cromwel olayı ile noktalanın Püritenist devrim gerçekleşmişti. Püritenist anlayış bütün insanların Tanrı önünde eşit olduğunu savunuyor, bu eşitliği bozan her şeye karşı tepki duyuyordu. Püritenler Protestanlığın inanç özgürlüğünü ve doğal hukuku savunuyorlardı. Görev dağılımı ve temsilde eşitlik, insan özgürlüğünün sınırlanmaması gerektiği düşüncelerini kıtaya yaymaktaydılar. (Ateş, 1994: 65)

İngiltere'de ve kıta Avrupa'sında faydacılık ve liberalizm akımlarının gelişmesi belirli ekonomik ve sosyal aşamaların sonucunda olmuştur. Devrim sırasında Amerikan kolonilerinin ekonomik ve sosyal ilişkilerinde ağır basan kesim ticaret ya da sanayi değil, tarımdı. Yani Amerikan devrimine bir tarım toplumu şekil vermiştir. Ancak bunlar kendilerini özgür sayan ve bu özgürlüklerinin doğuştan kazanıldığına inanan Püriten bir dünya görüşüne sahip göçmenler, çiftçilerdi. (Akın, 1968: 30-31)

Göçler kesintisiz devam ediyor, Avrupa ve İngiltere'deki mutlakiyet rejimlerinden kaçın göçmenler, kafalarında umutları ve Avrupa'daki özgürlük düşünceleri ile Amerika kıyılarından karaya çıkıyorlardı. Artan göçlerle beraber, çeşitli koloniler arasında milliyetçilik gelişmeye başladı. İngiliz kolonileri, 13 tane idi ve her koloninin başında bir vali vardı. Vali ile beraber koloni halkının seçtiği bir de meclis vardı. Vali ile halk meclisi devamlı çatışma halindeydi. Yedi yıl savaşlarında bozulan bütçe için yeni ve ağır vergilerin konması, kolonileri eyleme geçirdi. İngiltere'ye karşı eylemlerin birincisi 1765'te "Stamp Act Congress" (Pul Kanunu Kongresi) oldu. 5 Eylül 1774'te Pennsylvania'nın Filadelfiya kentinde toplanan ilk parlamento iki kıta kongresi yaptı. Kongre, şu önemli kararı aldı: "Sömürge fermanına uygun hareket etmeyen Vali iktidarını kaybeder. Hükümsüz koloni kendi kaderini kendi tayin eder. Koloni halkı, ayrı, özgür ve bağımsızdır". 19 Nisan 1775'te başlayan ilk çatışmalarla Amerikan kolonileri, İngiltere'ye karşı bağımsızlık için savaşa başladı. Bütün Amerika'yı etkileyen oradan da Avrupa'yı etkisi altına alacak olan bir beyanname ile Amerika bağımsızlık savaşını noktalar. Bu beyanname; siyasal liberalizmin ilk ve en önemli siyasal belgesi olarak tarihe geçmiştir. George Mason tarafından düzenlenen "4 Temmuz 1776

Bağımsızlık Bildirgesi” dir bu beyanname. Bu aynı zamanda, Virginia İnsan Hakları Bildirisi olarak anılmaktadır. (Bryce, 1962: 3)

Virginia İnsan Hakları Bildirisi 16 maddeden oluşur ve bireysel özgürlükler, siyasal özgürlükler ve liberalizmin tüm kurum ve güvencelerini kapsar. Bu bildiri halen Amerika anayasasının temelidir. (Kapani, 1981: 42)

Bu bildiri Avrupa’yı da etkilemiş, siyasal liberalizmin temel felsefesindeki gelişmeleri hızlandırmış, halkın özgürlük ve eşitlik taleplerini arttırmıştır. Fransız devrimini de etkilemiştir. Bu bildirinin liberal düşüncenin gelişmesine pratik katkılarını içeren bazı maddelerini şöyle sıralayabiliriz:

Madde 1: Kişiler doğuştan eşit, özgür ve bağımsızdırlar. Doğuştan edinilmiş belli hakları vardır ve bir topluma girdikleri zaman hiçbir anlaşmayla gelecek kuşakları bu haklardan yoksun edemezler. Bu haklar mülk edinme, mutluluk, güvenlik arama ve kazanma yollarıyla duyulan yaşama ve özgürlük haklarıdır.

Madde 2: Bütün güç halkta toplanır ve halktan gelir. Hükümet halkın vekilidir, halk için çalışır ve her zaman halka karşı sorumludur.

Madde 5: Devletin yasama ve yürütme güçleri yargılama güçlerinden ayrı ve bağımsız olmalıdır. Bu güçlerin üyeleri baskıdan uzak olmalı ve halkın sıkıntılarına duyarak onlara ortak olarak belli sürelerle özel görevlere alınmalı sonra ilk görevlerine dönmelidirler.

Madde 6: Meclislerde halkın temsilcileri olarak çalışacak üyelerin seçimi serbest olmalıdır. Topluma bağlılık ve sürekli genel ilgi beslediği hususunda yeterli kanıtı olan herkesin oy hakkı vardır. Kamu yararı için kendi isteği ya da seçtiği temsilcilerin isteği olmaksızın kimsenin malı mülkü için vergi konamaz ve kimse bu mülkiyetten yoksun edilemez. Kamu yararı için kabul edilmeyen yasalarla hiç kimse bağlı değildir.

Madde 12: Basın özgürlüğü özgürlüğün en büyük savunma amaçlarından biridir ve hiç bir şekilde sınırlanamaz.

Madde 13: Ordu her durumda sivil gücün emri altında bulunmalı ve sivil güç tarafından yönetilmelidir.

Madde 16: Herkes dininin gereklerini vicdanının emirlerine göre yerine getirme hakkına sahiptir. (Dowell, 1983: 19)

Bu maddeler liberalizmin temel ilkeleri olarak da adlandırılabilir bir anlam ve içeriğe sahiptir. Liberalizm bu ilkeleri evrensel insan hakları ve özgürlükler bağlamında değerlendirerek dünyaya ilan etmektedir.

3. 2. Fransız Devrimi ve İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi

Amerika devrimi kıta Avrupa’sını etkilemiştir. Geç de olsa Amerika’daki gelişmeler İngiltere’ye, Fransa’ya yol göstermiştir. Fakat Amerika devriminden daha etkili olarak 1789’da Fransa’da bir devrim yaşanmıştır. Fransız Devriminin etkisinin büyüklüğü savunduğu fikirlerin daha hızlı yayılma imkanına sahip olmasıydı. Fransız Devrimi insanlık tarihinin en önemli olaylarından biridir. 16.y.y.da başlayan 17.y.y.da gelişen

18.y.y.da güçlenen yeni bir sınıf, burjuva sınıfı, mutlakiyetçi kraldan ve aristokrasiden iktidarı zorla alıyordu. Bastil yıkılırken feodalitenin son kalesi de yıkılıyordu. Kilise, aristokrasi ile çıkar ve kader birliği etmişken taşra kiliseler burjuvaziye arka çıkıyordu. Kilise artık “Tanrının hakkını Tanrıya, Sezarın hakkını Sezar’a vermekte” kusur etmeyecekti. Burjuvazi, soylular ve ruhbanlara karşı halkı arkasına alarak tüm Avrupa’da devrimlere girişti. Eski düzeni yıkıp yeni bir düzen ortaya çıkardı. Yeni düzenin sözcülüğünü “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” üstlenecekti. Feodal düzenden doğan sosyal hukuki ayrıcalıklar ortadan kaldırıldı. Angarya kaldırıldı ve toprak mülkiyeti sınırlandırıldı. Tüm insanlar yasalar önünde eşit kabul edildi. İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi kapsamı bakımından evrensel, ifadesi bakımından soyut, inançları bakımından iyimserdi. (Akın, 1968: 36)

Fransız Devriminin doğurduğu İnsan Hakları Bildirisi liberalizmin savunduğu temel ilkeler açısından destekleyici bir belgedir. Bu belge ile liberalizm hedeflerini gerçekleştirmek için dev bir adım atmıştır.

İnsan ve Yurttaşlık hakları Bildirisi Ulusal Meclis tarafından 26 Ağustos 1789’da kabul edildi. Hazırlanacak olan anayasanın başlangıç kısmına insan haklarını ve özgürlüklerini açıklayan bir bildirin konması zorunlu görülmüştür: “toplumların uğradıkları felaketlerin ve yönetimlerin bozulmasının tek nedeni insan haklarının bilinmemesi, unutulması ya da hor görülmesidir” şeklinde bir başlangıç konmuştur. İyi bir anayasanın ancak insan haklarına dayanması ve onu koruması gerektiği belirtilir. Bu bildiri yeni çağın siyasal ilkelerini belirlerken aynı zamanda da eski düzenin ayrıcalıklarına dayanan bozulmaya açık sosyal, siyasal yapısını yıkıyordu.

Bildiri ister koruyucu ister cezalandırıcı olsun herkesin yasa önünde eşit sayılacağı (md.6) ilkesini açıklıyor ve eski düzenin ayrıcalıklara dayanan yapısını yıkıyordu. Yasa önünde eşit sayılan yurttaşların yeteneklerine göre her türlü kamu görevi , rütbe ve mevkilere eşit olarak kabul edilebilecekleri ilan ediliyordu. Bu ilan eski düzeni temelinden yıkmaktaydı.

Keyfi tutuklamaları ve cezaları yasaklayan bildiri (md.7,8,9) eski düzenin keyfi yönetimine son veriyordu.

Konuşma, yazma ve yayım özgürlüğünü getiren bildiri eski düzenin sansürcü sistemini yıkıyordu.

Vergi koymayı ulusun ya da ulusun temsilcilerinin iradesine bağlayarak (md. 14) eski düzenin keyfi vergileme sistemine, keyfi el koymalarına son veriyor, vergide adalet ve eşitlik ilkesini getiriyordu.

Bildiri , eski düzenin Katolik kilise örgütünün insanları vicdanları üzerinde kurduğu tekeli yıkıyor, dini inanç özgürlüğünü getiriyordu. “Hiç

kimse inançları nedeniyle ki bunlar dini inanç olsa bile rahatsız edilmeyecektir.” (md.10) ilkesini savunuyordu.

Bildiri, liberalizmin temel ilkelerini bu şekilde dile getirirken çağdaş hukuk anlayışını da liberalizmle örtüştürüyordu.

Devletin, siyasal toplumun ve iktidarın varlık nedeni insanların sahip olduğu haklarının ve özgürlüklerinin korunmasıdır. Devlet, iktidar ve toplumun yararı için kurulmuştur.

Egemenlik bundan böyle ulusundur. Hiç kimse, hiçbir kuruluş açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz (md.6). Yasa genel iradenin bir ifadesidir.

Bildiri kuvvetler ayrılığını savunarak kuvvetler ayrılığının benimsenmediği bir siyasal yapının bir anayasal düzene sahip olmayacağı belirtiliyordu (md.16) .

Bildiri giriş bölümünde insan haklarının evrensel olduğunu belirtiyor ve insan haklarının doğal haklar olduğunu söylüyordu. Doğal haklar insanın sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu haklardır ve insanın dışında hiç bir güçten ve iktidardan kaynaklanmaz. İnsan hakları devredilmez. İnsanlar kendi istekleri ile dahi bu haklardan vazgeçemezler. Bu haklar zaman aşımına uğramaz. Bu haklar kutsaldır, ihlal edilemezler. Devletin amacı da insanların bu kutsal haklarını korumaktır. İnsanların bu doğal hakları; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir. (md.2) (Göze, 1987: 564-566)

Fransız Devriminin getirdiği ilkeler liberal düşünürlerin teorilerini yansıtıyordu ve kendisinden sonra gelecek düşünürlere de cesaret veriyor, yol gösteriyordu. Hiç şüphesiz ki bu ilkeler ideolojik soyutluktan kurtulup somut bir yapıya, kurumsal bir çerçeveye Fransız devrimiyle oturuyordu. Bundan sonra yapılacak şey bu ilkeleri geliştirip her alanda özgürlüğe ulaşmak olacaktır.

4. Sonuç

Faşizm, Sosyalizm ve Liberalizm bir siyasal ve toplumsal düzen kurma felsefesi olan siyasal sistemler olarak bireye, topluma ve devlete bakış açılarına göre birbirinden ayrılırlar. Liberalizm, Faşizmin her şeyin ölçüsünü belirleme yetkisini devlete vermesine karşı çıkarak ve toplumu bireyin üstünde bir amaç olarak gören Sosyalizmi reddederek bireyi başlı başına bir amaç kabul ederek her türlü düşün ve eylemliliğinin merkezine bireyi ve bireysel etkinliği koyar. Siyasal sistemleri inceleyen çalışmalar bu üç unsur arasındaki gerilimin farkında olarak değerlendirme yaparlar. Faşizm bir sistem olarak tercihini devletten yana yapmaktadır. Sosyalizm tüm kuramlarını toplumsal tercihler üzerine bina etmektedir. Liberalizm ise

kendisini bireye dayanarak var kılma ve geliştirme amacını taşımaktadır. Bireyi sınırlayan ve gelişmesine engel olan toplum ve devlet baskılarına karşı bireyin tarafını tutar. Bireyi her şeyin temeline oturtması sonucu onun her alanda özgür olmasını sağlamaya çalışır. Toplumunu ve devleti bu alanları sınırlandıran baskı unsurları olarak değerlendirir. Devletin zorunluluğunu kabul etmekte, toplumsal ilişkilerin kaçınılmazlığını vurgulamakta ve bireyin özgürlüğünün başka bireylerin özgürlüğü sınırına kadar olduğunu belirtmektedir. Bu onu devlet anlayışı açısından faşizmden, toplum anlayışı açısından sosyalizmden ve birey anlayışı açısından da anarşizmden farklı bir yere oturtmaktadır. Liberalizm, tarihe de bireyin özgürleşmesi ve devletin birey üzerindeki egemenliğinin sınırlanması süreci olarak bakar.

Liberalizm tarihsel ve felsefi bir özgünlüğe sahiptir. Hem tekliği hem çokluğu, hem özgürlüğü hem toplumsal çıkar birliğini, hem devletin sınırlılığını hem de zorunluluğunu savunması bu özgünlükte bir sarkaç salınımı içinde gerçekler ve idealler arasında kalmışlığını göstermektedir. Buna rağmen liberalizm tarihsel bir gerçeklik olarak varlığını hızlı bir şekilde geliştirmektedir. Tarihsel birikime sahip, felsefi bütünlüğü içinde barındıran bir siyasal sistem olarak her alanda kendini gerçekleştirilmeye çalışmaktadır. Güncel sorunlar ve olaylar karşısında kendini yenileme gayretleri içindedir. Neoliberalizm tartışmaları bu yenilenmenin tarihsel şartlara uydurulma çabası olarak gözlemlenmektedir. Felsefi, siyasi ve ekonomik boyutların hiçbirini ihmal etmeden kendisini evrensellemeye çalışmaktadır. Tarihsel gelişmenin insan hakları ve özgürlükleri yönünde evrimleştiğini, bireyin özgürlüğü önündeki her türlü engelin ve sınırlandırmanın aşılması gereken tarihsel ve siyasal zorunluluklar olduğunu savunan liberalizm, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlı bir siyasal yapı amacını evrensel kılmaya çalışmaktadır.

Bu çalışma sonucunda öncelikle liberalizmin yeni bir siyasal sistem olarak görülmesinin aksine tarihsel ve felsefi olarak bir geleneğe ve sürekliliğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Tarihsel olayların ve felsefi düşüncelerin kendi içindeki çelişkilere ve çatışmalara rağmen bu gelenek halen devam etmektedir. Tarihsel olaylar liberalizmin penceresinden özgürlüğe doğru bir gelişimi işaret etmektedir. Ortaçağın dine ve toprağa bağlı yapısının bozulmasıyla başlayan bu gelenek her irrasyonel bağımlılıkları kendisinin önündeki engeller olarak göstermektedir. Bu bağımlılıklardan her kopuşu ise kendisinin gerçekleşmesine bir katkı olarak değerlendirmektedir. Çalışmamız boyunca bu tarihsel katkılar göz önüne sergilenmeye çalışılmıştır.

Liberalizm, tarihsel dönüşümün kendi lehine gerçekleşmesi için her alanda yeni tanımlamalar getirmiştir. Yeni insan, yeni insan ilişkileri, yeni toplum, yeni devlet ve yeni ahlak anlayışı ortaya atarak bu dönüşümü gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Liberalizm bu anlamda yeni ilişkiler ve

değerler dünyasına geçişi temsil etmektedir. Kendi felsefesinin ve dünyasının kavramlarını, değerlerini, insanların kendisi yaratmaya çalışmıştır. Liberalizm, tek bir alanda tek bir değere ulaşmak yerine sosyal, siyasal ve ekonomik tüm alanlarda bir bütün olarak ortak değerler manzumesine ulaşmayı hedeflemiştir. Olaylar, fikirler ve ilkeler arasındaki ilişkileri de hep bu anlamda dokumuştur. Günümüzde bunun birçok alanda gerçekleştiğine şahit olmak mümkündür.

Liberalizm, kendisini devamlı tarihsel pratikler arama ve felsefi temellerini bu pratikler üzerine kurma kaygısı içinde göstermektedir. Amerikan ve Fransız devrimleri, insan hakları ve yurttaşlık beyannameleri, burjuvazinin ve sanayinin gelişim hareketleri onun kendisine pratik altyapı arayışının göstergeleridir. Gerçekleşebilirlik ve kabul edilebilirlik ancak pratik ve somut düzlemlerde yaşanabilirlikle mümkündür. Liberalizm bu düzlemleri kendisinin oturacağı pratik olgular olarak sunmuştur. Bu pratik olgulara kendisini gerçekleştirmesi anlamında bir 'son' olarak değil kendisini gerçekleştirmesi yönünde önündeki engelleri kaldırmaya başlaması anlamında bir 'öncü' olarak bakmaktadır. Her ne kadar günümüzde liberalizm için 'Tarihin Sonu' deniyor olsa da liberalizm kendisini hep bir devinim, hep bir süreklilik içinde göstermek istemektedir. Kısaca açıklamaya çalıştığımız bu tarihsel öncüllerden aldığı birikimle ve rakiplerinin tarih sahnesinden bir bir çekilmesinin verdiği güçle Liberalizm günümüzde insan hakları, özgürlük, bireycilik, demokrasi, hukukun üstünlüğü, serbest ekonomi ve sınırlı devlet ilkelerini savunarak gelişimini sürdürmektedir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M.Ali: (1985) **Siyasal Düşünceler Tarihi**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara.
- Ağaoğulları, M. Ali - Köker, Levent: (1991a) **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, İmge Yayınları, Ankara.
- _____ (1991b) **Tanrı Devletinden Kral Devlete**, İmge Yayınları, Ankara.
- Akın, İlhan: (1968) **Temel Hak ve Özgürlükler**, İ.Ü.Yayınları, İstanbul.
- Anderson, Perry: (1978) **Passages From Antiquity to Feodalism**, Verso, London.
- Aron, Rymond: (1974) **Sanayi Toplumu**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ateş, Toktamış: (1994) **Demokrasi**, Ümit Yayıncılık, İstanbul.
- Byrce, James: (1962) **Amerika Siyasi Rejimi**, Çev: Türkaya Ataöv, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, İstanbul.
- Çotuksöken, Betül: "Ortaçağ ve Rönesans Üzerine Kimi Bilgiler", **Gergedan**, sayı 13.
- Dowell, George: (1983) **Amerika Tarihi**, Amerikan Kültür Yayınları, Ankara.
- Duby George: (1990) **Ortaçağ İnsanları ve Kültürü**, Çev: M. Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara.
- _____ (1991) **Erkek Ortaçağ**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Göze, Ayferi: (1987) **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Hamitoğulları, Beşir: (1986) **Çağdaş İktisadi Sistemler**, Savaş Yayınları, Ankara.
- Huberman, Leo: (1974) **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, Dost yayınları, Ankara.
- Kansu, Aykut: (1994) **The Rise of The Modern State and Politics in Western Europe**, METU, Ankara.
- Kapani, Münci: (1981) **Kamu Hürriyetleri**, A.Ü. Hukuk F. Yayınları, Ankara.
- Kılıçbay, M.Ali: “Bir İtalyan İcadı: Rönesans ve Doğunun Olanaksız/ Olanaklı Rönesansı”, **Gergedan**, Sayı 13 .
- Maillet, Jean: (1983) **İktisadi Olayların Evrimi**, Çev: Ertuğrul Tokdemir, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Moor Jr, Barrington: **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, çev; Şirin Tekeli ve Alaatin Şenel, Vyayınları, Ankara ,1989.
- Poggi, Gianfranco: (1978) **The Development of the Modern State**, Hutchinson, London,.
- Sabine, George H. - Thorson Thomas L.: (1973) **A History of Political Theory**, Fourth Edition, The Dryden Press, London.
- Selik, Mehmet: (1988) **İktisadi Doktrinler Tarihi**, Gerçek Yayınları, İstanbul,.
- Soysal, Mümtaz: (1986) **100 Soruda Anayasa Hukuku**, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**: (1991) Risale Yayınları, İstanbul,.
- Stark, Werner: (1994) **İktisadi Düşünce ve Toplumsal Gelişme**, İz Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, Tarık Zafer: (1969) **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, Suphi Garan Matbaası, İstanbul.
- Weber, Max: (1958) **The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism**, Translated by: Talcott Persons, Charles Scribner’s Sons, Newyork.
- Wight, M: (1977) **Sistems of State**, Leicester University Press, Leicester.